

ВІДГУК
офіційного опонента – кандидата юридичних наук,
старшого наукового співробітника
Вапнярчук Наталії Миколаївни
на дисертаційну роботу Циганенка Сергія Валерійовича на тему:
«Захист трудових прав творчих працівників»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, що сучасний розвиток трудових відносин супроводжується поширенням нестандартної зайнятості, цифровізацією праці й активним використанням штучного інтелекту. Особливо виразно ці процеси проявляються у сфері творчої праці, для якої характерними є індивідуальний характер діяльності, складність оцінювання її результатів, поєднання трудових і цивільних правовідносин, нерегулярність зайнятості й залежність від окремих творчих проєктів. Творчі працівники нерідко стикаються з неформальним оформленням відносин, нестабільністю зайнятості, використанням цивільно-правових договорів замість трудових, порушеннями в оплаті праці та недостатньою ефективністю колективного захисту. Водночас чинне законодавство України не містить єдиного цілісного механізму регулювання праці цієї категорії осіб і не завжди враховує специфіку їхньої професійної діяльності.

Особливого значення ця проблематика набуває в умовах збройної агресії, коли діяльність творчих працівників сприяє збереженню національної культури, утвердженню української ідентичності та представленню України в світовому культурному просторі. З огляду на недостатній рівень комплексного наукового опрацювання відповідних питань, дисертація **Циганенка Сергія Валерійовича** на тему: **«Захист трудових прав творчих працівників»** є своєчасною, суспільно значущою та важливою для розвитку науки трудового права та вдосконалення чинного трудового законодавства.

Підготовлена С. В. Циганенком дисертаційна робота вирізняється комплексним і системним підходом до дослідження обраної проблематики, високим рівнем методологічної культури та належною науковою обґрунтованістю. У роботі розкрито широке коло актуальних теоретичних і практичних проблем, запропоновано низку нових авторських підходів до їх вирішення. Дисертант коректно веде наукову полеміку, послідовно й аргументовано обстоює власну позицію, вдало поєднуючи загальнотеоретичний аналіз із результатами дослідження емпіричного матеріалу, що забезпечує належний рівень достовірності та практичної значущості сформульованих висновків.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується ґрунтовним критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних наукових джерел юридичного та методологічного спрямування, присвячених проблематиці захисту трудових прав творчих працівників. Достовірність отриманих результатів також підтверджується всебічним опрацюванням і узагальненням значного масиву наукових праць, що дозволило авторові комплексно оцінити сучасний стан наукової розробленості досліджуваної проблематики.

Застосування комплексу взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження забезпечило всебічне вивчення сучасного стану правового регулювання захисту трудових прав творчих працівників, виявлення основних проблем у цій сфері та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо їх вирішення.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Положення дисертації реально ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора.

Наукову і практичну цінність дисертації підтверджують можливості застосування її результатів: *у науково-дослідній діяльності –*

для подальшого розвитку вчення про засади, форми, способи і засоби захисту трудових прав творчих працівників; *у нормотворчій діяльності* – для вдосконалення стану нормативно-правового забезпечення трудовправового статусу творчих працівників і захисту їх трудових прав; – *у правозастосовній діяльності* – для підвищення рівня ефективності застосування норм законодавства, які регламентують захист трудових прав творчих працівників; *у навчальному процесі* – у процесі підготовки методичних розробок, підручників і навчальних посібників із таких курсів, як «Трудове право України», «Право соціального забезпечення», «Проблеми трудового права», під час викладання навчальних дисциплін, пов'язаних із проблематикою правового регулювання захисту трудових прав творчих працівників в Україні та державах-членах Європейського Союзу.

Дисертаційне дослідження характеризується новизною наукових підходів до теоретичних і практичних проблем захисту трудових прав творчих працівників.

Погоджуємось з думкою дисертанта про те, що до спеціальних трудових прав творчих працівників слід віднести такі: 1) право працівника на творчу свободу; 2) право передбачати в колективному договорі умови праці, які не завжди можливо відобразити в типовому трудовому договорі; 3) право на додаткові соціальні гарантії; 4) право на участь в управлінні організацією у формах, передбачених законодавством про працю та колективним договором; 5) право на авторство та захист результатів інтелектуальної діяльності; 6) право на отримання додаткової винагороди за використання результатів праці; 7) право на преференції в процесі масового вивільнення працівників (стор. 37 дис.).

Заслуговує на увагу твердження автора про те, що право творчого працівника на захист трудових прав – це нормативно-правовим чином закріплена й інституційно-організаційним чином забезпечена основоположна можливість (вид і міра поведінки у сфері правоохорони) творчого працівника

безперешкодно використовувати юридичні механізми юрисдикційного та/або позаюрисдикційного захисту свого суб'єктивного трудового права, що було порушено, стало оспорюваним або ж не визнається, а також у разі наявності загрози (ризик) його порушення, у результаті чого відповідне трудове право поновлюється, визнається, усуваються бар'єри для повноцінної реалізації такого права, а також запобігається його порушення (стор. 46 дис.).

Важливим є висновок дисертанта з приводу того, що істотною сучасною перешкодою для реалізації творчими працівниками права на захист трудових прав є поширення неформальної зайнятості та фіктивної самозайнятості, які використовуються як способи організації праці, що дають змогу повністю або частково вивести фактичні трудові відносини з-під дії законодавства про працю та зайнятість. Передусім потреба у виявленні й подоланні неформальних трудових відносин зумовлена тим, що саме серед працівників, не оформлених відповідно до вимог законодавства, простежуються численні порушення трудових прав і, як наслідок, порушення у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Таким чином, неформальна зайнятість і фіктивна самозайнятість істотно підривають можливість захисту трудових прав творчих працівників. Формально такі особи не вважаються найманими працівниками доти, доки відповідний юридичний факт не буде встановлено в передбаченому законом порядку, а отже, вони не можуть повноцінно вимагати застосування до них гарантій трудового законодавства, зокрема щодо мінімальної заробітної плати, обмеження робочого часу, безпечних умов праці тощо (стор. 102, 104 дис.).

У своїй роботі автором справедливо аргументовано, що систему основних юридичних гарантій належного захисту трудових прав творчих працівників складають: 1) публічні режимно-статусні гарантії, які зводяться до того, що держава, яка визнає за собою обов'язок належним чином захищати трудові права творчих працівників, є правовою, соціальною та демократичною; 2) нормативно-правові гарантії, що поділяються на

нормативно-правові гарантії: а) Конституції України; б) міжнародно-правових актів: фундаментальні нормативні засади в галузі прав людини; універсальні нормативні засади у сфері культури та мистецтв; фундаментальні нормативні засади у сфері трудових прав людини; міжнародно-правові акти, які упорядковують публічне адміністрування щодо забезпечення соціально безпечної організації сфери праці та зайнятості; в) законодавчих актів, які становлять нормативно-правову основу належного захисту трудових прав творчих працівників в Україні; законодавчі акти про рівність і захист окремих категорій працівників; законодавчі акти у сфері забезпечення культури, творчості, забезпечення прав у цій сфері, а також захисту авторського права та суміжних прав, що мають трудовправову природу; законодавчі акти, в яких регламентуються процесуальні та процедурні правила і стандарти захисту трудових прав творчих працівників, а також правовий статус суб'єктів, які здійснюють юрисдикційний захист таких працівників; г) підзаконних актів, які конкретизують законодавчу основу належного захисту трудових прав творчих працівників в Україні;

3) інституційно-організаційні гарантії: а) державний нагляд (контроль) у сфері культури в цілому, та творчої трудової діяльності зокрема (насамперед діяльність Держпраці та Омбудсмана); б) судовий захист трудових прав творчих працівників; в) правозахисна діяльність колективних органів (НСПП, КТС) як інститутів соціального діалогу та примирення; г) правозахисна діяльність профспілок творчих працівників і творчих спілок; г) медіація трудових спорів, стороною яких є творчий працівник; д) процедура самозахисту трудових прав творчих працівників; е) правозахисна діяльність роботодавця, що виражається в здійсненні організаційної політики, реалізації стратегій і програм, які забезпечують соціально безпечне виникнення, перебіг, призупинення та припинення трудових відносин із творчими працівниками; є) міжнародний захист трудових прав творчих працівників (насамперед процедури розгляду скарг в ЄСПЛ) (стор. 169 дис.).

Крім того, слушним є висновок дисертанта, що в країнах ЄС творчими працівниками, як правило, визнаються особи, котрі на професійній основі створюють оригінальні твори (об'єкти) мистецтва або виконують їх перед аудиторією на унікальній основі. Захист творчих працівників у таких державах насамперед ґрунтується на спробах забезпечення юридичної визначеності правового статусу таких працівників (на підставі чого корелюються загальні форми, способи та засоби захисту трудових прав працівників), а також на необхідності створення нормативно-правових та інституційно-організаційних умов захисту права творчого працівника на творчу працю шляхом соціальної підтримки таких працівників в особливі соціально вразливі періоди, а саме під час: перерв в участі в творчих проєктах; підготовки та створення творчого об'єкта (головним чином, це стосується самозайнятих творчих працівників). З метою реалізації форми захисту права творчого працівника на працю та свободу творчої трудової діяльності в Франції створено Спілку зі збору внесків на соціальне забезпечення та сімейні допомоги (URSSAF Limousin), а в Німеччині – Фонд соціального забезпечення творчих працівників (стор. 194 дис.).

Дисертаційна робота містить низку інших науково обґрунтованих і змістовних положень і висновків, які мають теоретичне й практичне значення та заслуговують на позитивну оцінку.

Повнота викладення основних результатів дисертації відображається в опублікованих наукових працях здобувача. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено у восьми наукових працях, з яких чотири наукові статті опубліковано у фахових виданнях України з юридичних наук, а чотири – у тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях.

Зауваження та дискусійні питання.

Відзначаючи безперечні переваги дисертаційного дослідження, його наукову новизну та практичну спрямованість, водночас вважаємо за

необхідне висловити окремі зауваження і рекомендації, які мають переважно дискусійний характер та спрямовані на подальший розвиток порушеної проблематики. Оскільки будь-яке наукове дослідження не позбавлене дискусійних аспектів, окремі положення дисертації можуть бути предметом наукового обговорення, уточнення й подальшого розвитку. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне висловити наступні міркування.

1. Так, потребує уточнення співвідношення статусу найманого та самозайнятого творчого працівника. На стор. 191 дисертації автор пропонує закріпити правило, відповідно до якого кожен творчий працівник повинен вважатися повноцінним працівником незалежно від того, працює він у межах найму чи самозайнятості. Водночас такий підхід певною мірою нівелює відмінності між трудовими та цивільними правовідносинами, а також не враховує особливості здійснення підприємницької діяльності. Статус працівника традиційно пов'язується з наявністю трудового договору, організаційною підпорядкованістю роботодавцю та виконанням визначеної трудової функції. Натомість самозайнята особа самостійно організовує свою діяльність, визначає способи, час і місце її здійснення, діє на власний ризик та не перебуває у відносинах організаційної підпорядкованості з роботодавцем. Тому автоматичне ототожнення самозайнятої творчої особи з працівником може призвести до змішування різних за правовою природою форм зайнятості. У зв'язку із цим автору доцільно було б чіткіше визначити критерії розмежування найманої праці та самозайнятості, а також випадків, коли особа формально має статус самозайнятої, але фактично виконує роботу в умовах, характерних для трудових відносин.

2. На стор. 161 дисертації звернення до КТС характеризується автором як неюрисдикційна форма захисту трудових прав. Водночас така позиція є дискусійною, оскільки КТС здійснює розгляд індивідуального трудового спору в установленому законом порядку, досліджує обставини справи,

оцінює надані сторонами докази, визначає наявність або відсутність порушення трудового права та приймає рішення, обов'язкове для виконання сторонами. Крім того, рішення КТС може бути примусово виконане на підставі виданого нею посвідчення, що додатково свідчить про владний характер її повноважень. Той факт, що КТС не є державним органом і формується безпосередньо на підприємстві, в установі чи організації, сам по собі не виключає юрисдикційного характеру її діяльності. Визначальним у цьому випадку є не суб'єктний склад органу, а зміст його повноважень, спрямованих на вирішення правового спору та прийняття обов'язкового для сторін рішення. У зв'язку із цим автору доцільно було б докладніше обґрунтувати критерії, за якими звернення до КТС віднесено до неюрисдикційних форм захисту, або переглянути її місце в запропонованій класифікації форм захисту трудових прав.

3. Потребує також конкретизації пропозиція щодо укладення творчим працівником «трудової угоди» під час виконання роботи через вебплатформу. На стор. 191 дисертації автор пропонує законодавчо визначити особливості трудової угоди, яку творчий працівник укладатиме в межах функціонування вебплатформи. Водночас у роботі не пояснено чи є така угода різновидом трудового договору або окремою договірною конструкцією. Не визначено також з ким саме вона має укладатися: із власником вебплатформи чи із замовником творчої роботи. Це має принципове значення, оскільки від визначення сторін договору залежить, хто організовує роботу творчого працівника, виплачує йому заробітну плату та несе відповідальність за виконання договірних зобов'язань. Отже, автору доцільно було б чіткіше розкрити поняття, правову природу, сторони та істотні умови запропонованої «трудової угоди».

Висловлені зауваження і рекомендації мають переважно дискусійний характер, спрямовані на подальший розвиток досліджуваної проблематики, не зачіпають концептуальних положень дисертації, не зменшують її наукової

і практичної цінності та не впливають на загальний позитивний висновок щодо роботи.

Загальний висновок.

Дисертація Циганенка Сергія Валерійовича на тему «Захист трудових прав творчих працівників» є самостійним, завершеним і комплексним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та методологічному рівнях. Робота вирізняється науковою новизною, системністю підходу, внутрішньою логікою побудови та належним рівнем обґрунтованості сформульованих положень і висновків. У процесі дослідження дисертантом отримано результати, що мають теоретичне й практичне значення, забезпечують досягнення поставленої мети та вирішення визначених наукових завдань, а також роблять вагомий внесок у розвиток науки трудового права.

Дисертацію виконано українською мовою з дотриманням вимог академічного письма. У роботі послідовно й коректно використано юридичну та спеціальну термінологію, а стиль викладу, логіка побудови матеріалу та мовне оформлення повністю відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Зміст дисертації, її тематична спрямованість, застосовані методи дослідження та отримані наукові результати відповідають спеціальності 081 «Право». Аналіз дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що вона виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності. У тексті дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, а використані наукові положення, ідеї та результати досліджень інших авторів належним чином оформлені із зазначенням відповідних джерел і бібліографічних посилань.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертаційна робота Циганенка Сергія Валерійовича на тему: «Захист трудових прав творчих працівників», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», за своїм змістом, обсягом, рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням, а також оформленням відповідає

вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

У зв'язку з цим Циганенко Сергій Валерійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а подана ним дисертаційна робота – на позитивну оцінку.

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник
начальник сектору поширення інформації
та наукового забезпечення видавничої діяльності
управління стратегічного розвитку
Національної академії
правових наук України

Н. Вапнярчук

Наталія ВАПНЯРЧУК

Підпис Н. Вапнярчук засвідчую:
прізвище

Начальник ВК Дерев'янюк

04.08.2026

Дерев'янюк